

A vajdasági magyarság önszerveződéséről – dióhéjban

A második világháborút követő történelme során a vajdasági magyarságnak demokratikus, alulról építkező érdekvédelmi szervezete egészen a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének a megalakulásáig nem volt. (Nem tekinthető ilyennek a rövid ideig működő Vajdasági Magyar Kultúrszövetség sem, mert magán viselte az egypárti államrendszerből következő összes hátrányokat.)

Noha az 1974-es szövetségi alkotmány elvileg lehetővé tette a nemzetiségi vertikális szerveződést, Vajdaságban azonban a hatalom urai árgus szemekkel ügyeltek arra, hogy efféle szervezetnek még a csírái se alakulhassanak ki. Egyfelől tehát Vajdaság, mint autonóm tartomány már-már állami jogosítványokkal rendelkező konstruktív elemévé vált mind Szerbiának, mind Jugoszláviának, másfelől azonban mindez nem alapult sem demokratikus legitimitáson, sem a Vajdaságban élő népcsoportok konszenzusán vagy kompromisszumán: a tartományban egy dogmatikus, de túlnyomórészt szerb nemzetiségűekből álló, a szerbség többségének bizalmát sem élvező pártelit uralkodott. A korábbi évtizedek kisebbségi kirakatpolitikája a hetvenes évekre egyre nyilvánvalóbbá tette a hatalom hátsó szándékait. Mindennek természetesen megvoltak az előzményei: 1956 után, elsősorban annak köszönhetően, hogy csökkent a Jugoszláviára nehezedő nyomás, két területen – az oktatásban és a művelődésben – megtette a hatalom az első lépéseket az önálló magyar intézmények megszüntetésére. Az ún. területi iskolákkal, majd pedig a kétnyelvű művelődési egyesületek erőltetésével fokozatosan elsorvadt az önálló szellemi élet a magyar szórványtelepüléseken, a fiatal nemzedékek megindultak az asszimiláció útján. Az asszimilációs törekvések akkor váltak nyilvánvalóvá, amikor az 1975-ös középiskolai reform szétzúzta az addigi középiskolai hálózatot, ismét csak a kisebbségeket hozva hátrányos helyzetbe. Ezzel egyidőben a függetlenségére igen érzékeny vajdasági politikai vezetés saját háza táján kíméletlenül lecsapott minden ideológiai, politikai vagy nemzeti „elhajlás”-ra. Egymást érték a lapbetiltások, az írók, értelmiségiek, tanárok elleni perek és boszorkányüldözések (az Új Symposion betiltása, Vicei Károly elítélése, a Nyelvművelő Egyesület szétzilálása és rendőri megfigyelése, a kanizsai tanárok elüldözése, a Sziveri-nemzedék és az Új Symposion újbóli szétverése stb.). Az, hogy a hatóság éberren szemmel tartja a vajdasági magyar kultúra egészét, nyílt titoknak számított. Változást a nyolcvanas évek vége hozott, de ekkor is csak

rosszabbra fordultak a dolgok: egy, még a korábbiaknál is agresszívabb kisebbségellenes kurzus vette kezdetét.

1988 őszén az úgynevezett joghurtforradalomban a szerbiai kommunista vezetés által instruált nacionalista csőcselék játszi könnyedséggel kergette el a tartomány éléről a vajdasági szerb kommunistákat és velük együtt magyar kiszolgálóik egy részét is. Vajdaságban az ezt követő hónapok a pártpolitikai beharcok következtében kialakult interregnum jegyében zajlottak. Szembetűnő volt viszont azonnal, hogy Milošević fokozatosan berendezkedő nacionalista tábora – ekkor még – józan taktikai megfontolásokat követve nem nyúlt a magyar intézményekhez. Ezzel egyidőben viszont lanyhult a hatalom érdeklődése is a magyar ügyek iránt, hiszen a szerb politikai elit különféle táborai egymással voltak elfoglalva. Ugyanakkor a megszűnő belső cenzúra lehetővé tette, hogy a magyar lapok is szabadabb hangot üssenek meg.

A kelet-európai változások hatásait immár Szerbia sem védhette ki, meg kellett nyitnia a felfűtött kazán szelepeit: vállalnia kellett a többpártrendszerre történő áttérést. (Mint ismeretes, ez Szerbiában nem hozott semminemű rendszerváltást.)

A vajdasági magyarok többsége helyesen ismerte fel a változások lényegét. Az értelmiségiek számára két lehetséges politikai szerepvállalás kínálkozott: vagy osztoznak a megbukott vajdasági kommunista politikusok sorsában, és duzzogva félrevonulva kivárvák korábbi hatalmuk restaurálását (ezt az utat követte az értelmiségiekből toborzódott magyar politikai elit, valamint a Forum-ház, a Magyar Tanszék és még néhány intézmény vezető rétege), vagy kihasználják a kínáló politikai helyzetet a vajdasági magyarság érdekeinek politikai artikulálására (ezt az utat követték azok, akik a korábbi években többnyire ellenzéki pozíciókból politizáltak, vagy egyszerűen hallgatásra voltak kárhoztatva). Természetesen kínálkozott egy harmadik út is: a mamulekók és janicsárok útja, ezt azonban egyelőre meglehetősen kevesen választották.

A magyarok vertikális szerveződésének gondolata elsősorban a rehabilitált Új Symposion ún. koalíciós szerkesztőségének írásai, valamint Ágoston Andrásnak a Magyar Szóban közölt vasárnapi kommentárjai és néhány vidéki kezdeményezés nyomán kezdett érlelődni.

A szervezkedésnek újabb lökést adott a készülő új oktatási törvény, mely károsan érintette a kisebbségeket, s Csorba Béla javaslatára a Vajdasági Íróegyesület 1989. december 7-én vitát szervezett róla. Ezt követően, december 13-án Ágoston András, Vékás János és Csorba Béla kezdeményezésére aláírásgyűjtés indult meg Vajdaság-szerte a nemzetiségek számára fontos törvénykiegészítések meghozatala érdekében. A petíciót egy hét alatt közel 18 000 ember írta alá, a hatalmon levők nem kis megdöbbenésére.

Míg Vajdaságban folyt az aláírásgyűjtés, Belgrádban a Szerb Kommunista Szövetség utolsó kongresszusán megszületett a kényszeredett döntés a pluralizmus megtűréséről és a másként gondolkodókkal szembeni türelemről. A nyitás, bármilyen jelentéktelennek is látszott akkor, lehetővé tette, hogy tizenegy magyar értelmiségi kezdeményezze a

Vajdasági Szocialista Szövetségben a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének a megalakítását.

Ezzel új szakasz kezdődött a vajdasági magyarok történetében.

1990. március 31-én Doroszlón megalakult a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége. Tiszteletbeli elnökévé Herceg Jánost, elnökévé Ágoston Andrást, alelnökévé dr. Hódi Sándort és Vékás Jánost választották. A VMDK a Jugoszláviában élő magyarság érdekvédelmi szervezeteként e népesség önálló politikai szubjektivitásának kivívását tűzte ki céljául, az európai demokrácia értékrendjének vállalásával.

Az év folyamán Vajdaság-szerte sorra alakultak a VMDK környezeti szervezetei és tagozatai. Eközben nemcsak a vajdasági magyarságra rátelepült közönýt és kishittűségét kellett leküzdeni, hanem helyenként a más nemzetiségű lakosság egyes rétegeinek az ellenállását is. (Temerinben például mintegy 150 főnyi környékbeli szerb veterán próbálta megakadályozni a körzeti szervezet megalakítását.)

Tagságával a Hírmondó c. lapja révén tartja fenn a folyamatos kapcsolatot a VMDK, s hogy a tartományban megjelenő magyar nyelvű sajtó még kifejezettebben képviselhesse a helyi magyarság érdekeit, kezdményezte a Forum Lap- és Könyvkiadó alapítói jogának az átvételét is.

1990. szeptember 29-én Adán megtartották a szervezet első kongresszusát, melyen elfogadták a VMDK programját, módosították alapszabályát és bizalmat szavaztak az elnökségnek. A december 9-én és 23-án megtartott szerbiai többpárti választásokon a VMDK megkapta a vajdasági magyarok szavazatainak több mint 80 százalékát. Nyolc magyar képviselő került be a Szerb Képviselőházba: Ágoston András, Kasza József, dr. Nagy Sándor, Szecsei Mihály, dr. Körmendi Ferenc, dr. Varga Zoltán, Csubela Ferenc és dr. Páll Sándor.

Második kongresszusát Szabadkán tartotta meg a szervezet 1991. április 21-én. A kongresszus legfontosabb követelése a magyarok autonómiára való joga. Az ún. Carington-dokumentumra épülő, VMDK megfogalmazta személyi (perszonális) autonómia lényegét röviden a következőkben lehetne összefoglalni. Azok csatlakozhatnak hozzá – földrajzi hovatartozásuktól függetlenül –, akik élni akarnak a magyar kisebbségi kollektív jogokkal az oktatás, a tájékoztatás és a művelődés terén. Az önkormányzatot általános, közvetlen, titkos választások útján állítanak fel, a polgári demokrácia elvein működne és az államtól ráruházott hatalom birtokosa lenne az alkotmány által körülhatárolt jogkörben. A magyar többségű községek különleges státust kapnának és társulásukkal létrehoznák a Magyar Autonóm Körzetet. Ez az egyszerű többségű magyar községeket ölelné fel: Kanizsát, Zentát, Adát, Csókát, Becsét, Szabadkát, Topolyát és Kishegyest. A körzet hatásköre kiterjedne a vallás- és közoktatásügyre, gazdasági és szociális ügyekre, a hírközlésre, a bíróságokra és rendőrségre, az önkormányzat pénzügyeire és a helyi közigazgatási ügyekre. Székhelye Szabadka lenne. Más népcsoportok tagjai teljes egyenjogúságot élveznének a körzet területén.

Azokon a magyar többségű településeken, amelyek területileg nincsenek kapcsolatban a körzettel, helyi magyar önkormányzatok jönnének létre.

Az adott helyzetben, amikor Vajdaság 45 községéből mindössze hétben vannak abszolút többségben a magyarok, amikor a tervezett magyar körzet a magyaroknak mindössze 56 százalékát ölelné fel, amikor a magyar körzet és a magyar többségű helységek együttesen sem foglalják magukban a Vajdaság magyarságának háromnegyedét, a VMDK megítélése szerint a személyi elvű kisebbségi önkormányzat lehetne az a tényező, amely magában foglalva az etnikai fölényen alapuló önkormányzati modellek megoldásait, s korrigálva azok hiányosságait növelhetné a kisebbségi nemzeti biztonságérzetét, és amely egyúttal csökkenthetné a vegyes lakosságú régiókban az etnikai feszültségeket.¹

A kiélezett és mesterségesen is szított nemzetiségi ellentétek körülményei között, egy etnikai alapokon dülő véres háborúval a háttérben és a koszovói képzettársítások fenyegető légkörében hallatlan nehézségekbe ütközik a magyar autonómia-törekvések valóra váltása. A VMDK minden alkalmat megragad, hogy egyrészt tárgyalásokra bírja a szerb kormányzati szerveket, másrészt elnyerje a nemzetközi szervezetek támogatását autonómia-konceptiója megvalósítására. Ebbeli fáradozásában jelentős segítséget kap az anyaországi és a szintén kisebbségi sorban élő politikai tényezők részéről is.

A VMDK egyébként a délszláv testvérháború kirobbanásának első napjától kezdve egyértelműen és határozottan kinyilvánította, hogy nem helyesli a vérontást és nem kíván benne részét venni. Már 1991 júliusában békefelhívást tett közzé, amelyben az öldöklés azonnali leállítását, az összes fegyveres erők visszavonását, a fegyverek beszügyaltatását és a tartalékosok hazabocsátását követelte, elítélte a háborús uszítást és az erőszak alkalmazásának minden formáját, és szorgalmazta az olyan politikai meg egyezést, amely figyelembe veszi a helsinki alapelveket, a népek önrendelkezési jogát, és szavatolja az emberi és kisebbségi jogok maradéktalan megvalósítását.

A VMDK írásos nyilatkozatait több béketüntetés is nyomatékosította. Temerinben háromszáz helybéli asszony tüntetett 1991. augusztus 29-én, Zentán november 5-én több ezer polgár tiltakozott az erőszakos mozgósítás ellen, másnap Adán volt háborúellenes tömegtüntetés, 1992. április 6-án nyolcvan pacséri, moravicai és krivajai tartalékos tagadta meg a bevonulást stb. 1991. szeptember 8-án a VMDK hivatalos kérelemmel fordult a szerb parlamenthez, amelyben az albánokéhoz és muzulmánokéhoz hasonló mozgósítás alóli felmentést követelt a vajdasági magyaroknak.

A hatalom az erőszak eszközeivel válaszolt: a tüntetések szervezőit letartóztatták, többüket kihágási bíróság elé idézték, másokat – köztük Velencei Tamás orosz-lámosi katolikus papot is – megpróbálták a frontra hurcolni. A katonai behívó átvételét kereken megtagadó Csorba Bélát is letartóztatták, öt napig fogva tartották, és csak a hazai és nemzetközi tiltakozások hatására engedték szabadon.

1992. május 31-én helyhatósági, tartományi és szövetségi választásokat tartottak Kis-Jugoszláviában. A demokratikus ellenzék bojkottja ellenére a VMDK ismét vállalta a megmérettetést, elsősorban azért, hogy az önkormányzatok megszerzésével megaka-

¹Dr. Hódi Sándor: Vajdasági magyar autonómia

dályozza a szerb nacionalista pártok újabb térnyerését. Kanizsa kivételével (ahol a körzeti vezetőség a bojkott mellett döntött) minden magyar többségű községben a VMDK nyerte meg a választásokat. Dr. Sepsey Csaba és Csorba Béla bekerült a szövetségi parlament alsóházába.

A VMDK Tanácsa 1992. augusztusában levélben tiltakozott a kormány menekültelepítési koncepciója ellen, amely alaposan felborította volna a magyarlakta települések etnikai összetételét. Az erélyes fellépés hatására a kormány (egyelőre?) felfüggesztette a tervének végrehajtását.

Legnagyobb politikai sikerét az 1992. december 20-án megtartott helyhatósági és parlamenti választásokon érte el a VMDK. A tartományi képviselőházban 18 VMDK-s képviselő, a köztársaságiban 9, szövetségi szinten pedig 3 szolgálja munkájával a magyarok ügyét.